

Вербовий М. В.

кандидат економічних наук, науковий співробітник ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ, Україна, mverb@i.ua
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-0562-1354>

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ ПОЛЕ ПОВЕРНЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНУ: ПРОБЛЕМИ МЕТОДОЛОГІЇ

Анотація. Здійснено аналіз методологічних засад наукового обґрунтування проблеми інституціонального поля примноження та повернення інтелектуального капіталу. Окреслено міждисциплінарні основи дослідження інституціонального поля інтелектуальної міграції та теоретико-методологічний потенціал неоінституціоналізму у цій сфері. Доведено, що нова інституціональна економічна теорія, започаткована лауреатом Нобелівської премії Дугласом Нортом, відкриває нові можливості для міграційних досліджень. Проаналізовано феномен геоекономічного інституціонального поля інтелектуальної та високофахової міграції у трактуванні репрезентанта австрійської економічної школи Людвіга фон Мізеса. Констатовано, що проблема інтелектуальної міграції, актуальність якої в умовах економіки інтелекту посилюється, вимагає особливої уваги науковців й менеджерів та створення науково обґрунтованої державної стратегії. Визначено інституціональні чинники повернення в Україну ІТ-мігрантів. Доведено, що інтелектуальний капітал та інновації стають стрижнем у модерному міграційному дискурсі. Перспективними напрямками у вивченні інтелектуальної міграції та формування стратегії міграційної політики визначено: експертизи дослідницьких та бізнес-проектів; запровадження регулярного моніторингу міграційних процесів, підтримка дослідницьких проектів, спрямованих на вивчення особливостей міграції висококваліфікованих фахівців та студентів.

Ключові слова: інституціональне поле, інтелектуальний капітал, інтелектуальна міграція, неоінституціоналізм, «відтік мізків», інтердисциплінарний інструментарій.

Літ. 14.

JEL classification: I21, I23, I28.

Вирішення проблеми примноження та повернення інтелектуального капіталу є одним із стратегічних завдань еволюційного поступу держави в епоху глобалізованої нооекономіки. Наукове обґрунтування засад формування інституціонального поля міграційних процесів, як вказує світовий досвід, можливе лише шляхом застосування інтердисциплінарного інструментарію із єдиними інтегрованими дефініціями та створення нового напрямку в міграціології.

Огляд праць українських науковців, присвячених дослідженням міжнародної міграції, доводить, що на цьому шляху зроблено важливі кроки. Протягом останнього часу підготовлено низку мо-

нографій, статей, інформаційно-аналітичних видань. Міграційній проблематиці присвячували свої роботи юристи, економісти, соціологи, історики, теоретики й практики державного управління, що відкриває перспективу міждисциплінарного дискурсу та інтеграції дослідницького поля в окрему галузь науки під назвою міграціологія.

Оскільки міграційна ситуація знає постійних змін, увага дослідників приділялася переважно накопиченню емпіричного матеріалу. Водночас теоретико-методологічним питанням приділялося менше уваги. Актуальними залишаються завдання теоретичного осмислення феномена трансміграції, соціаль-

них та інтелектуальних міграційних трансфертів, геоeкономіки міграційних процесів, міграційного капіталу, дослідження управління міграціями, пошуку шляхів його оптимізації, максимального використання можливих від цього вигод та мінімізації негативних наслідків. Проте проблема інтелектуальної міграції, актуальність якої в умовах економіки інтелекту посилюється, вимагає особливої уваги та створення науково обґрунтованої державної стратегії.

Метою статті є окреслення міждисциплінарних основ дослідження інституціонального поля інтелектуальної міграції та теоретико-методологічний потенціал неоінституціоналізму у цій сфері.

Для розбудови методологічної основи такої інтегральної галузі як міграціологія найбільше, на наш погляд, підходить неоінституціоналізм. На відміну від країн Заходу, які мають статус успішних протягом століть, нові успішні країни відчувають загрози через несформованість інституціонального поля своєї економіки. Інститути – це правила, принципи і регулятори економічної системи. Досвід азійських держав «тигрів» свідчить, що можна у короткі терміни досягти ефекту «економічного дива», але набагато складніше створити систему інститутів-регуляторів економічних відносин: повноцінний фондовий ринок, захист прав власності, ефективну банківську систему, збудувати довгі гроші тощо. Інституціональна самоідентифікація – результат довготривалого та складного еволюційного процесу, що ґрунтується значною мірою на цивілізаційних цінностях [1].

Нова інституціональна економічна теорія (неоінституціоналізм), започаткована Дугласом С. Нортон, ґрунтується на твердженні, що економіка функціонує в певних інституціональних рамках, де культура та ідеологія значною мірою визначають економічний розвиток [2–5]. Важливим елементом нового інсти-

туціоналізму є поняття трансакційних витрат, тобто витрат на економічну діяльність. Інституції, у трактуванні Д. Норта, це обмеження, створені людьми, що формують взаємодію між ними. Ці обмеження створюють для зниження невизначеності через структуризацію людської поведінки. Вони складаються з формальних (правила, закони, Конституції) і неформальних обмежень (норми поведінки, звичаї, добровільно обрані для себе правила поведінки) та механізмів забезпечення їх дотримання (совість, помста, соціальні чи державні санкції) [3]. Дж. Марч та Й. Ольсен у своїй книзі «Перевідкриття інституцій» до поняття інституцій відносять «усталений порядок, процедури, домовленості, ролі, стратегії, організаційні форми і технології, навколо яких будується політична діяльність, ... переконання, парадигми, кодекси, культура і знання, які оточують, підтримують, удосконалюють і заперечують ці ролі та усталений порядок» [5, с. 153].

Оскільки обсяг виробництва визначається основним капіталом (фізичним і людським), а в глобалізованому світі його примножують інвестуванням у галузі з найвищою нормою прибутку, то виробничі фактори не залишаться постійними. Подолати проблему обмеженості ресурсів можна інвестуванням в нові технології. Так само за допомогою капіталовкладень у нове знання вирішується проблема нестачі будь-яких інших факторів. Лауреат Премії Шведського державного банку з економічних наук пам'яті Альфреда Нобеля 2018 року американський економіст П. Ромер у своїй науковій доктрині серед джерел інноваційного прогресу чільне місце відводить системі навчання та розвитку людського капіталу. Модель Ромера визначає створення інноваційного інституціонального поля пріоритетним завданням держави, передусім йдеться про формування інфраструктури для інновацій, субсидування наукових до-

сліджень, впровадження інновацій та відповідну освітню політику. Згідно з П. Ромером, за умов стабільної ціни на новітні технології темпи економічного зростання залежать лише від обсягу людського капіталу, зосередженого у сфері отримання нових знань [6, с. 153].

Таким чином, у світі з нульовими трансакційними витратами нагромадження знань і їхнє застосування (фізичний і людський капітал) – ключ до потенційного добробуту людей у суспільстві. Д. Норт підкреслює, що ідеологія відіграє значну роль в інституційній моделі і змінює поведінку людей [3, с. 177]. Важливим є висновок вченого: якщо бідні країни бідні тому, що є жертвами інституційної структури, яка перешкоджає їхньому економічному зростанню, то ця інституційна структура накинута ззовні, визначена внутрішніми чинниками чи є поєднанням зовнішніх і внутрішніх причин. Власне систематичне дослідження інституцій дає відповідь на ці питання [3, с. 177].

В останньому розділі фундаментальної праці «Інституції, інституціональні зміни та функціонування економіки» Д. Норт показав, що «стимули – основні чинники функціонування економіки. Вони присутні у застосовуваних теоріях і мають конкретну форму та вплив. Висуваючи стимули на передній план, ми звертаємо увагу на їхню ключову роль у функціонуванні економіки» [3, с. 175–179]. Водночас вчений вказує на те, що залучення інституціонального аналізу до економічної науки означає переспрямування наголосу, але не відмову від уже розроблених інструментів. Таке переспрямування передбачає зміну поняття раціональності, включення ідей та ідеологій до інституційного аналізу, конкретне вивчення трансакційних витрат, потрібних для функціонування політичних та економічних ринків, і розуміння наслідків залежності інституційної зміни від її шляху для історичної еволюції економік. Водночас, на думку

дослідника, «залишаються в силі основні знаряддя неокласичної теорії ціноутворення і досконалі кількісні методи, розроблені поколінням прибічників кліометрики» [3, с. 175–176].

Інституціональний аналіз дає ключ до розуміння двох пов'язаних між собою рис інституційної основи економік: неофіційних обмежень і трансакційних витрат, властивих політичному процесу. Неофіційні обмеження беруть свій початок у передачі цінностей засобами культури, у розширенні і застосуванні офіційних правил для розв'язання конкретних проблем обміну, у вирішенні проблем безпосередньої координації. Саме вони мають всеохопний вплив на інституціональне поле.

Нова інституціональна економічна теорія, започаткована лауреатом Нобелівської премії Д. Нортом, відкриває нові можливості для міграційних досліджень. За допомогою її категорій, таких як трансакційні витрати, інституції, організації, інституціональні рамки, інституціональні зміни, «залежність від шляху», «дилема інституціональних змін», можна концептуально осмислити і описати ті економічні явища, що не знаходять свого пояснення в традиційній економічній теорії.

Коли йдеться про геоекономічне інституціональне поле інтелектуальної та високофахової міграції, то його з позицій інституціоналізму добре окреслив чільний репрезентант австрійської економічної школи, львівянин за походженням Людвіг фон Мізес ще у період міжвоєнної [6]. Фундаментальною артикуляцією теоретичної системи Мізеса є його «Людська дія» (1949 р.), що ґрунтується на засадах праксеології. Центральне місце у цій системі посідає доктрина індивідуальної економічної свободи. В її основі лежить дисперсія соціального знання, зміст якої зводиться до розкриття сутності ефекту неоднорідного розсіювання знання у суспільстві. Згідно з цією концепцією, знання, як

рушійна сила соціально-економічного розвитку, часто мають неформальний, інтуїтивний характер, що свідчить про неможливість ефективного конструювання соціально-економічної системи, означеної ієрархією цілей та у межах якої, зазвичай, не враховується потенціал розсіяного у суспільстві системного знання [7].

Л. Мізес переконливо довів, що домінування центрального планування елімінує фундаментальні елементи ринку – індивідуальний вибір мети і засобів діяльності, суб'єктивну оцінку матеріальних благ та їх ефективності. Як показав вчений, без цих елементів ринку будь-яка раціональна оцінка, економічний розрахунок втрачають сенс і здатність оптимально регулювати економічну діяльність індивідів в умовах суспільного виробництва. А це в свою чергу перетворює людину на істоту цілком залежну, яка неспроможна приймати відповідальні рішення.

Виступаючи проти кейнсіанських підходів до державного втручання в економіку, Л. Мізес вже у міжвоєнний період окреслив негативний вплив обмежувальних заходів щодо зовнішньої міграції. «Якби обмежень на імміграцію не існувало, стверджував вчений, за останні кілька десятиліть з Європи до США переїхали б мільйони працівників. Фактичне припинення імміграції в США привело до збереження більш високих ставок зарплати в США і у Європі. Міграція могла б зменшити цей розрив» [8].

Цей висновок, зроблений в умовах інтернаціоналізації економіки у минулому столітті, є актуальним і для сучасної доби глобалізації [9]. Криза глобалізму, яка наростає з початком XXI-го століття, має багато різних проявів, серед яких найголовніший – відсутність або неефективність глобальних інститутів управління [10].

Про необхідність багаторівневої методології при дослідженні геоекономічного розвитку, як глобального поняття,

стверджує А. Філіпенко. Він, зокрема, окреслює чотири рівні методології: філософська, що містить загальні принципи пізнання і категоріальний устрій науки, а також усю систему філософського знання; загальнонаукова, що складається з теоретичних концепцій; конкретнонаукова, що являє собою сукупність методів, принципів дослідження і процедур, які використовуються в тій чи іншій спеціальній науковій дисципліні; технологічна, тобто набір процедур, що забезпечують одержання достовірного емпіричного матеріалу та його первинну обробку й долучення до масиву наукового знання [11].

Як і репрезентанти наукової школи, що сформувалася в Інституті світової економіки і міжнародних відносин НАН України під керівництвом Ю. Пахомова, А. Філіпенко вважає центральним та найвищим рівнем геоекономічного аналізу філософську методологію, що дозволяє поєднати, максимально зреалізувати інтердисциплінарні засади дослідження з позицій філософії економіки [1; 10; 11].

Негативні наслідки еміграції інтелектуального капіталу з України найчастіше пов'язують з низкою факторів. По-перше, відсутність вільних робочих місць, які відповідають освітньому та кваліфікаційному рівню емігрантів, можуть спонукати їх до працевлаштування на роботу, що не потребує спеціальних навичок. По-друге, часто осереддя групи емігрантів формують найбільш кмітливі та схильні до ризику люди, які не можуть реалізувати свій професійний та підприємницький талант на батьківщині. У випадку незворотного виїзду таких людей зменшується підприємницький потенціал населення, що, в свою чергу, може стримувати структурні реформи та темпи економічного розвитку країни у довгостроковій перспективі.

Еміграція висококваліфікованих працівників означає тимчасову або постійну втрату інвестицій, які були здійснені

з державного бюджету в їхню освіту та професійне навчання. Відтік висококваліфікованої робочої сили (brain drain) за певних обставин може мати позитивні наслідки для країни еміграції. Від'їзд високоосвічених спеціалістів за кордон і їх працевлаштування є сигналом про те, що віддача від інвестицій, вкладених у людський капітал, є високою. Це стимулює збільшення інвестиції в освіту та професійні навички. Окрім того, зростання попиту на спеціалістів високої кваліфікації за кордоном переноситься з певним лагом і на український ринок. Тобто тенденції на європейських ринках праці сигналізують про перспективні напрями освіти навіть для тих спеціалістів, які не планували працювати за кордоном. Наприклад, масовий виїзд спеціалістів комп'ютерних технологій з України в Німеччину в 1990-х роках дав чіткий сигнал студентам про те, що з часом і в Україні сформується попит на спеціалістів цього напрямку підготовки. Тому пізніше і вітчизняні компанії змогли скористатися інвестиціями, що були зроблені у людський капітал. Якби не було перспектив працевлаштування за кордоном, то тривалий період для багатьох студентів не існувало би потужних стимулів до навчання. У цьому полягає сутність теорії «оптимального» рівня «відтоку мізків». Теорія передбачає, що працевлаштування робітників за кордоном створює позитивні сигнали на ринку праці та стимулює до подальших інвестицій у людський капітал. Тому обмеження щодо еміграції висококваліфікованої робочої сили не завжди може вважатися оптимальною тактикою урядів [2, с. 203–204].

У разі еміграції висококваліфікованих робітників за кордон особливо актуальним постає завдання реалізації програм «зворотної» міграції. Україна, як донор робочої сили, має створити умови, за яких висококваліфіковані емігранти матимуть стимули повернутися в майбутньому на батьківщину з

метою працевлаштування. Одним з інструментів реалізації такого завдання може бути забезпечення сприятливих умов для залучення іноземних інвестицій та появи на вітчизняному ринку іноземних компаній. Іноземні компанії, що з'являються на ринку України, часто залучають на керівні посади українських висококваліфікованих спеціалістів, які мають досвід роботи за кордоном. А це, в свою чергу, веде до збільшення обсягів трансфертів технологій та інвестицій, створення передумов для інтеграції у світові ринки [12].

На реальну перспективу ефективності створення нових правил гри (інституцій), які б стимулювали процеси повернення та примноження інтелектуального капіталу, вказує той факт, що за дослідженням видання «Новое время» «поки з України до Європи масово їдуть представники робітничих професій, їм назустріч йде інший потік: вітчизняні програмісти стали повертатися на батьківщину з багатого, але дорогого Заходу» [13].

За свідченням асоціації «IT Ukraine», «таких, хто повернувся останнім часом стало багато». Експерти впевнені, що в Україну «повернулися близько половини тих айтишників, які залишили країну в перші і важкі постмайданні роки. Йдеться приблизно про 2,5 тис. вітчизняних IT-заробітчан» [13].

Серед основних інституціональних причин такого позитивного для України явища – зарплати у фахівців високої та середньої кваліфікації за даними IT-компанії SoftServe лише на 10–15 % нижчі, ніж, наприклад, у Польщі. Важливим інституціональним фактором, який спричинився до повернення IT-фахівців, є те, що високі заробітки за кордоном супроводжуються підвищеними витратами. Проте, з огляду на рівень витрат і вартість життя, рівень зарплат в Україні конкурентний. Цьому сприяють також високі податки на доходи і дороге житло у розвинутих державах-реципієнтах [13].

ІТ-галузь, що переважно працює на експорт, зростає в Україні швидше, ніж світовий ринок на 20 % за рік проти загальносвітових 6,2 %. Такі дані наведені у звіті Офісу ефективного регулювання (BRDO) «Розвиток української ІТ-індустрії» [14].

Ринок розробки програмного забезпечення (ПЗ) – єдина експортна галузь України, що стабільно зростає. Впродовж 2013–2016 рр. ця галузь зросла на 58 %, а експорт послуг із розробки ПЗ у 2016 р. склав 3,2 млрд дол. США, що вивело її на третє місце за обсягом валютної виручки країни і забезпечило 26 % від загального експорту послуг. Цей ринок створює більше 100 тис. високооплачуваних робочих місць, 56 % з яких – в регіонах, що сприяє їх активному розвитку. Серед міст-лідерів ІТ-індустрії країни міста Львів, Харків і Київ. Так, у м. Львів працює 15 тис. спеціалістів галузі, а оборот 192 місцевих ІТ-компаній складає 14,4 % ВРП міста. Протягом останніх п'яти років львівський ІТ-ринок зріс утричі, перетворивши м. Львів на місто ІТ-хаб [14].

Один фахівець з галузі інформаційних технологій фактично забезпечує роботою ще трьох-чотирьох працівників інших професій. За даними досліджень львівського ІТ-кластеру ITResearch, програмісти та подібні до них фахівці «годують» банкірів, продавців автомобілів, страховиків, працівників громадського харчування і ритейлерів. За експертними оцінками 127 тис. ІТ-фахівців створюють додатково близько 400–500 тис. робочих місць [14].

На важливості розвитку підприємницького потенціалу та покращення бізнес-клімату у галузі наголосив керівник проекту EU4Business/FORBIZ в Україні М. Хальдер: «Україна є однією з найпривабливіших країн для розміщення замовлень у сфері аутсорсингу бізнес-процесів та ІТ. Для сталого розвитку індустрії варто зосередитися на забезпеченні стабільного оподаткуван-

ня, розвитку людського капіталу та усуненні митних та регуляторних бар'єрів. Для дієвих змін до діалогу обов'язково має бути залучений бізнес» [14]. Офіс ефективного регулювання (BRDO) проаналізував регуляторне поле галузі та презентував його результати у Зеленій книзі. За експертною оцінкою, бурхливому розвитку галузі сприяла відсутність спеціального галузевого регулювання, а також можливість працювати за сприятливих податкових умов. Сума прямих податків і зборів, сплачених представниками галузі, за останні 3 роки зросла на 88 %, досягнувши 7,1 млрд грн у 2016 р. При цьому, зважаючи на нестабільність моделі спрощеного оподаткування, компанії ринку ПЗ обмежені у довгостроковому плануванні та залученні інвестицій [14].

Виключна роль у процесі формування ІТ-ринку належить якійсь освіті. Серед причин кадрового «голоду» – недосконалість профільної освіти, що породжує значний відтік з країни випускників ІТ-спеціальностей, що сягає близько 30 %, а також складнощі із залученням іноземних фахівців на цей ринок. Інвестиції в освіту створюють підґрунтя для системних змін у країні. Формування єдиного науково-освітнього простору в Європі на основі Болонського процесу та стратегічне планування політики у цій сфері ґрунтуються на засадах інновацій та економіки інтелекту.

Інтелектуальний капітал загалом та ІТ-галузь зокрема трансформують українську економіку із сировинної у високотехнологічну. Головним вектором такої трансформації є перехід від аутсорсингу (написання софту на замовлення іноземців) до розробки власних продуктів. Ізраїль ще 15 років тому теж був аутсорсинговою країною, а тепер це startup nation, тобто ІТ-індустрія на 90 % виробляє оригінальний софт. Власне таким шляхом рухається й Україна [14].

Отже, інтелектуальний капітал та інновації стають стрижнем у модерно-

му міграційному дискурсі. Вони формують новий людський та інтелектуальний капітал, який долає національні кордони та творить нову реальність, що мала б стати дослідницьким об'єктом фахівців у сфері інтелектуальної міграції. Сьогодні існує нагальна потреба у використанні уніфікованої методології проведення досліджень, формуванні загальноприйнятних дефініцій для вивчення аспектів інтелектуальної міграції, що вимагає створення спеціалізованого наукового центру з досліджень міграційних процесів на міждисциплінарній платформі. У сучасному світі інтелектуальна міграція інтенсифікувалась. Значною мірою «відтік мізків» є загальносвітовою тенденцією, не виключенням є й міграція з України. «Відтік мізків» становить потенційну загрозу інтелектуальному капіталу України. Як показує досвід країн Східної та Центральної Європи, для успішної реалізації державної політики, спрямованої на «повернення мізків», важливо мати на увазі кіль-

ка аспектів. Насамперед, розроблені урядом програми мають ураховувати науково-інноваційний потенціал країни, пріоритетні напрями розвитку науки і технологій, органічно поєднуватися з інтересами та ініціативами, які йдуть від наукової діаспори. І, на решті, ще однією критично важливою компонентою успіху є проведення попередніх досліджень для отримання максимально повної інформації про діаспору: час міграції, тривалість, соціодемографічна характеристика, мотивація тощо. Оскільки Україна з 2015 р. є асоційованим членом ЄС і формує дорожню карту інтеграції до Європейського дослідницького простору, маємо розширити спектр різноманітних інструментів для забезпечення мобільності студентів і науковців. Важливим та перспективним напрямом у вивченні інтелектуальної міграції й формуванні стратегії міграційної політики є застосування інтегрованого методологічного інструментарію неоліберального інституціоналізму.

Список використаних джерел

1. Пахомов Ю. Н. Модели экономических трансформаций: мирохозяйственный и цивилизационный опыт для Украины. *Цивилизационные модели современности и их исторические корни* / за ред. Ю. Н. Пахомова ; НАН Украины, Ин-т мировой экономики и междунар. отношений. Киев : Наукова думка, 2002. 632 с.
2. Вербовий М. Геоелектронне та інституціональне поле української трудової міграції : монографія. Львів : Простір-М, 2012. 316 с.
3. Норт Дуглас. Інституції, інституціональні зміни та функціонування економіки. Київ: Основи, 2000. 198 с.
4. Douglass C. North. Structure and Change in Economic History. New York : Norton & Company, 1981. 284 p.
5. James G. March, Johan P. Olsen. Redesigning Institutions The Organization Basis of Politics. New York : The Free Press, 1989. 470 p.
6. Paul M. Romer. Prize Lecture. On the Possibility of Progress. URL: <https://www.nobelprize.org/prizes/economic-sciences/2018/romer/lecture/>.
7. Вербовий М. В. Австрійська школа як феномен філософії економіки. *Економіка та бюрократія у відкритому суспільстві з нагоди 130-ї річниці від дня народження Людвіга фон Мізеса* : матеріали міжнар. наук. конф., м. Львів, 29 верес.-1 жовт. 2011 р. Львів: ЛРІДУ НАДУ при Президентові України, 2012. С. 21-27.
8. Mises L. von. Human. Action: A treatise on Economics. Chicago, 1966. P. 85.
9. Белорус О. Г. Экономическая система глобализма. Київ : КНЕУ, 2003. 380 с.
10. Цивилизационная структура современного мира : в 3 т. Київ : Наукова думка, 2006. Т. 1 : Глобальные трансформации современности / под ред. Ю. Н. Пахомов, Ю. В. Павленко. 687 с.

11. Філіпенко А. Методологія гео економічного розвитку. URL: <http://www.soskin.info/ea/2007/5-6/200705.html>

12. Актуальні питання реформування освіти в Україні : монографія / за ред. С. Л. Лондара ; ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ, 2018. 246 с. URL: http://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/02/monogr_Akt_pit_ref_osv_Ukr-pe4at.pdf.

13. Змінили ІТ-орієнтацію. Програмісти, що виїхали за кордон, стали повертатися до України. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/zminili-it-orijentatsiju-vijikhali-za-kordon-prohramisti-stali-povertatisja-v-ukrajinu-2515650.html>.

14. За стабільних податкових умов ІТ-галузь України може зрости вдвічі до 2020 р. URL: <http://brdo.com.ua/top/za-stabilnyh-podatkovyh-umov-galuz-ukrayiny-mozhe-zrosty-vdvichi-2020-r/>.

Mykola Verbovyi

Ph. D. (Economics), SSI «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine, mverb@i.ua
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-0562-1354>

INSTITUTIONAL FIELD OF RETURNING INTELLECTUAL CAPITAL TO UKRAINE: PROBLEMS OF METHODOLOGY

Abstract. *This article is about the analysis of the methodological foundations for the scientific substantiation of the institutional field problem of expanding and returning of intellectual capital. Attention is focused on neo-institutionalism as an interdisciplinary toolkit for creating a new direction in migratory studies. The article identifies the interdisciplinary bases for the study of the institutional field of intellectual migration and the theoretical and methodological potential of neo-institutionalism in this area. It is proved that the new institutional economic theory, initiated by the Nobel Prize winner Douglas North, opens up new opportunities for migration research. The phenomenon of the geo-economic institutional field of intellectual and high skilled migration in the interpretation of the representative of the Austrian Economic School, Ludwig von Mises, is analyzed. It is stated that the problem of intellectual migration, the relevance of which in the context of the economy of the intellect is increasing, requires special attention of scientists and managers and the creation of scientifically based state strategy. The institutional factors for the return of IT migrants to Ukraine are determined. It has been proven that intellectual capital and innovation become the core in modern migration discourse. The prospective areas in the study of intellectual migration and the formation of a migration policy strategy are the following ones: an examination of research and business projects; introduction of regular monitoring of migration processes, support for research projects aimed at studying the migration peculiarities of highly skilled specialists and students. It is substantiated that «brain drain» poses a potential threat to the intellectual capital of Ukraine. It is concluded that for the successful implementation of the state policy aimed at “returning the brains”, it is important to take into account several aspects: the programs developed by the government should take into account the scientific and innovation potential of the country; the priority directions for the development of science and technology should be organically combined with the interests and initiatives that come from the scientific diaspora and associations of diaspora scientists.*

Keywords: *institutional field, intellectual migration, neo-institutionalism, brain drain, interdisciplinary toolkit, intellectual capital.*

References

1. Pahomov, Yu. N. (2002). Models of economic transformations: world economic and civilizational experience for Ukraine. In Yu. N. Pahomov (Ed.). *Civilization models of modernity and their historical roots*. Kiev: Naukova dumka [in Russian].

2. Verbovyi, M. (2012). *Geo-economic and institutional field of Ukrainian labor migration*. Lviv: Prostrir-M [in Ukrainian].

3. North, D. (2000). *Institutions, institutional change and economic performance*. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
4. North, D. (1981). *Structure and Change in Economic History*. New York: Norton & Company.
5. March, J. G., Olsen, J. P. (1989). *Rediscovering Institutions The Organization Basis of Politics*. New York: The Free Press.
6. Romer, P. M. (2018). *Prize Lecture. On the Possibility of Progress*. Retrieved from <https://www.nobelprize.org/prizes/economic-sciences/2018/romer/lecture/>.
7. Verbovyi, M. V. (2012). The Austrian school as a phenomenon of economic philosophy. In M. Bunyk, I. Kiyanka (Eds.). *Economics and bureaucracy in an open society. In honor of the 130th anniversary of the birth of Ludwig von Mises* (pp. 21–27). Lviv: LRIDU NADU pry Prezydentovi Ukrainy [in Ukrainian].
8. von Mises, L. (1966). *Human Action: A treatise on Economics*. Chicago.
9. Belorus, O. G. (2003). *The economic system of globalism*. Kiev: KNEU [in Russian].
10. Pahomov, Yu. N., Pavlenko, Yu. V. (Eds.). (2006). *Civilizational structure of the modern world* (Vol. 1). Kiev: Naukova dumka [in Russian].
11. Filipenko, A. (n. d.). *Methodology of geoeconomic development*. Retrieved from <http://www.soskin.info/ea/2007/5-6/200705.html> [in Ukrainian].
12. Londar, S. L. (Ed.). (2018). *Actual issues of reforming education in Ukraine*. Kyiv: DNU «Instytut osvitnoi analityky». Retrieved from http://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/02/monogr_Akt_pit_ref_osv_Ukr-pe4at.pdf [in Ukrainian].
13. Changed the IT orientation. Programmers who went abroad began to return to Ukraine. (2018, December 31). *New time*. Retrieved from <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/zminili-it-orijentatsiju-vijikhali-za-kordon-prohramisti-stali-povertatisja-v-ukrajinu-2515650.html> [in Ukrainian].
14. BRDO. (2017, November 23). *Under the stable tax conditions, the IT industry of Ukraine may double by 2020*. Retrieved from <http://brdo.com.ua/top/za-stabilnyh-podatkovyh-umov-galuz-ukrayiny-mozhe-zrosty-vdvichi-2020-r/> [in Ukrainian].